

જ્ય પરમાત્મા

યસ્યેહ રમ્યા પરમાત્મનિષ્ઠા
દેહાત્પરો યશ્ચ વિભો વિલીનઃ ।
સર્વ જગત્ યસ્ય પ્રભોઃ સ્વરૂપં
તં વલ્લભવ્યાસમહં નમામિા...૨૦

જેમની પરમાત્મામાં રમ્ય નિષ્ઠા છે, જેઓ દેહથી પર
છે, પ્રભુમાં લીન છે, જેમને સર્વ જગત પ્રભુનું સ્વરૂપ જણાય
છે, તેવા વલ્લભ વ્યાસને હું પ્રણામ કરું છું.

ત્યક્ત્વા મહદ્ બ્રાહ્મસુખં હિ ચેન
શ્રેષ્ઠં મતાં સદ્ગુરુપાદશર્મ ।
રમૂજિલાલસ્ય ચ તસ્તા પાદે
સાષ્ટાઙ્ગમેષા પ્રણતિર્વિતીર્ણા ॥...૧૬

જેમણે વિશાળ બ્રાહ્મ સુખનો ત્યાગ કરીને સદ્ગુરુનાં
ચરણોમાં જ શ્રેષ્ઠ સુખ માન્યું છે એવા (ગુરુદેવ)
રમુજીલાલનો ચરણકમળોમાં સાષ્ટાંગ દંડવત્ પ્રણામ કરું છું.

(ગતાંગથી ચાલુ...)

મહારાજશ્રી વલ્લભરામે “વાણી વલ્લભ”માં સાચા ધર્મીના લક્ષણ બતાવ્યા છે :-

કુંડળીઓ

ધર્મી કોને જાણવો, ઘરે ધર્મનું ચિહ્ન;
જ્ઞાન લઈ ગુરૂ કને, થાય જ્ઞાનમાં લીન.
થાય જ્ઞાનમાં લીન, રહે માયામાં થોભી;
પણ નહિ પ્રીત લગાર, નહિ મમતાનો લોભી.
જ્ઞાન, ધ્યાન ને દાન, વડે અંતરમાં નર્મી;
કહે છે “વલ્લભરામ”, જાણવો તેને ધર્મી.

છપ્પા

રાખી શુભ નિષ્ઠાય, વર્તો જે જન વ્યવહારે;
પ્રભુકૃપા જે ચાહ્યા, અન્ય ઈચ્છા ન લગારે.
એક ટેકથી ધર્મ, પાળે જે શીરના સાટે;
કરે તેની સદા સહાય, પ્રભુ વાટે ને ઘાટે.
ધન, ધામને સૌ સુખ મળે, પ્રભુકૃપા જ્યાં થાય છે;
વદે “વલ્લભ” તે મનુષ્યનો, ભાગ્ય રવિ પલટાય છે.

કરે પ્રથમશુભ કર્મ, ધર્મ આચરે નિત્ય પ્રીતે;
કામ, ક્રોધથી દૂર, રહે જે રૂડી રીતો.
મોહ, લોભ, મદ, મત્સર, કદી જેમાં નવ પેંસે;
સાત્ય શ્રદ્ધાથી ધ્યાન, ઈશ્વરનું ધરવા બેસો.
દયા, દીનતા, દાનથી, પ્રભુ શર્ણ જે થાય છે;
“વલ્લભ” ધર્મ, સુકર્મથી, ભાગ્યશાળી બનાય છે.

વળી મધ્યમમાં પણ બે ભેદ છે. એક ધર્મને અને ધર્મના રહસ્યને જાણનાર અને બીજો ધર્મને અને તેના રહસ્યને નહિ જાણનાર. તેમાં ધર્મને નહિ જાણનાર કરતાં ધર્મને જાણનાર વધારે શ્રેષ્ઠ છે. કેમકે તે કાર્યને અને અકાર્યને જાણી શકે છે તથા ધર્મમાં અધર્મ

ન થાય તે યોગ્ય રીતે સંભાળી શકે છે.

ધર્મને જાણનારા પણ બે પ્રકારના છે, એક તો વેદને જાણનારા અને બીજા વેદને નહિ જાણનારા. તેમાં વેદને નહિ જાણનારા કરતાં વેદને જાણનારા વધારે ઉત્તમ છે. તેવા વેદને જાણનારા પણ બે પ્રકારના છે. (૧) વેદનું પ્રવચન કરી જાણનાર અને (૨) માત્ર વેદને ભણી જનાર. તેમાં વેદને ભણી જનારા કરતાં વેદનું પ્રવચન કરી. જાણનારા ઉત્તમકહેવાય છે. કેમકે તેઓ ધર્મના તત્ત્વોને ધારણ કરી રાખે છે.

---O---

૨૬

શિષ્ય : વેદનું પ્રવચન કરનારાઓમાં પણ ભેદ છે. એ આપશ્રીના કહેવાતી જાણ્યું, છતાં આ વિષય વિસ્તારપૂર્વક સમજાવો તો વધારે સારું.

ગુરુદેવ : વેદજ્ઞાનિ દ્વયાન્યાહુઃ પ્રવકૃતશીતરાણિ ચ ।
પ્રવકૃત્ષિ વિશિષ્ઠાનિ સર્વધર્મોપધારણાત્ ॥
વિજ્ઞાયન્તે હિ યૈર્વેદા સધર્મોઃ સક્રિયા ફલાઃ ।
સધર્માનિષ્ઠિલા વેદાઃ પ્રવકૃત્ભ્યો વિનિઃ સૃતાઃ ॥
પ્રવકૃત્ષિ દ્વયાન્યા હુરાત્મજ્ઞાનીતરાણિ ચ ।
આત્મજ્ઞાનિ વિશિષ્ઠાનિ જન્માનજન્મોપધારણાત્ ॥

(મહાભારત, શા. અ. ૨૩૭, શ્લો. ૧૮-૧૯-૨૦)

વેદનું પ્રવચન એટલે ફક્ત અર્થ નહિ, પરંતુ તેના ભાવાર્થ સહિત જે પ્રવચન કરી જાણે છે, તેઓજ વેદના સત્ય તત્ત્વને તથા હેતુઓને સમજી શકે છે. તેઓ અન્ય આત્માઓને વેદના રહસ્ય સમજાવી શકે છે. તેઓ અન્ય આત્માઓને વેદના રહસ્ય સમજાવી શકે છે અને તેથીજ ધર્મ, ક્રિયા તેમજ ક્રિયાઓના ફળ સહિત વેદો કેવળ પ્રવચન કરનારા જ્ઞાનીઓ દ્વારા જગતમાં પ્રસિદ્ધ થયા છે. પરંતુ તે વેદનું પ્રવચન કરી જાણનારાઓમાં પણ બે ભેદ છે. એક આત્મજ્ઞ અર્થાત્ સર્વ પ્રકારના આત્માઓને તેની આત્મશક્તિઓ વિગેરે સહિત જાણનાર અને આત્માના મુળ પુરુષ પરમાત્માને જાણનાર તે “આત્મજ્ઞ” છે અને બીજો અનાત્મજ્ઞ અર્થાત્ જડાત્મા, જીવાત્મા, આત્મા, મહાત્મા, અંશાત્મા, પરાત્મા (નાભિના પંચમુખી બ્રહ્મા), મૂળ પરાત્મા યાને પુરુષોત્તમ (નારાયણ), ગ્રંથિ આત્મા અને પરમાત્મા એ સર્વ આત્માઓના ભેદ તથા બ્રહ્મ, પરબ્રહ્મ

અને પૂર્ણબ્રહ્મના ભેદ તથા ત્રિપુટી વિગેરે નહિ જાણનાત તે “અનાત્મજ્ઞ” છે. તેમાં અનાત્મજ્ઞ કરતાં આત્મજ્ઞ ઉત્તમ છે. કેમકે તેઓ આત્માઓના જન્મમરણના, લયના અને આત્મબળના સંબંધને જાણે છે. નિવૃત્તિરૂપ ધર્મ અને પ્રવૃત્તિરૂપ ધર્મના ભેદ જાણી બન્ને વચ્ચેના મધ્યમમાર્ગમાં રહેવું, અને એક પણ માર્ગને ન ચૂકવ એ અતિ કઠિન વિષય છે કે જે મહાન સમર્થ પુરૂષોથી પણ પાળી શકાયો નથી. તેથીજ પરિણામે તેઓના જીવનચરિત્ર અને ભાવનાઓ કોઈક સમયે પણ ભ્રષ્ટ થવા પામ્યા છે. તેથી તે બન્ને જાણનારની શ્રેષ્ઠતા ઉપરના શ્લોકમાં બતાવામાં આવી છે. જે પુરૂષ પ્રવૃત્તિ અને નિવૃત્તિરૂપ ધર્મને જાણે છે તે સર્વજ્ઞ છે, સર્વવિત્તા છે, (ગમે તે આશ્રમમાં હોવા છતાં) ત્યાગી છે, સત્ય સંકલ્પવાન છે, બ્રહ્મજ્ઞાનથી સત્યસ્વરૂપ છે, શુદ્ધ જીવન અને આચારવિચારથી પવિત્ર છે અને અદ્ભુત આત્મબળથી ઐશ્વર્ય સંપન્ન છે.

અર્થાત્ તેવો પુરૂષ સર્વને આદિથી અંત સુધી જ્ઞાન વડે જાણનાર સર્વજ્ઞ અને સર્વ પ્રકારના આત્માઓને ઓળખીને જેને જેવો જોઈએ તેવો અને તેટલોજ ઉપદેશ આપે છે. માયાના સર્વ કાર્યો તે મોહાંધ થયા સિવાય આત્મિક તિરસ્કાર વડે કરે છે, તે નિરપેક્ષ ભાવે રહેનાર હોવાથી કોઈની પાસે કાંઈપણ માંગતો નથી; તેમજ તે દૈહિક સંકલ્પ કરે છે પણ આત્મિક સંકલ્પ કરતો નથી, અને જ્યારે પરમકર્તવ્ય અને નાઈલાજ પ્રસંગ આવી પડે ત્યારેજ તે આત્મિક સંકલ્પ કરે છે. તેવો પુરૂષ જ્યારે જેવો આત્મસંકલ્પ કરે છે ત્યારે તેજ પ્રમાણે પ્રભુની કૃપાથી અવશ્ય બને છે. દૈહિક, માનસિક અને આત્મિક ત્રણે પ્રકારે દેહને, મનને અને આત્માને સદાચારના માર્ગ પર અવિચળ રાખી પોતાના પવિત્ર આત્માને, મનને કે દેહને કલંક ન લાગે તે સર્વદા જાળવનાર અને પવિત્ર રહેવાનો ટેક ધારણ કરનાર તે પવિત્ર આત્મા છે. તે આત્મસિદ્ધિઓ તથા ઈશ્વર અને ગુરુકૃપાની પ્રાપ્તિ વડે ઐશ્વર્ય સંપન્ન હોય છે. છતાં તે આત્મા પોતાના આ ગુણોને જગતને દેખાડતો નથી, કેમકે તે બ્રહ્મમાંજ સ્થિતિ કરનાર હોય છે. તે પરંબ્રહ્મના શરણમાંજ રમણ કરતો હોય છે.

--○--

શિષ્ય : આસ્તિક અને નાસ્તિકનો અર્થ શું થાય છે તે કૃપા કરી જણાવો.

ગુરુદેવ : આસ્તિક શબ્દની વ્યાખ્યા એ છે કે :- જે મનુષ્યના જીવનમાં ધર્મ (જ્ઞાન-ધ્યાન) અને મોક્ષ (પરમાત્મા) પુરૂષાર્થ મહત્વના છે પણ અર્થ અને કામગૌણ

હોય છે અગર તો રહ્યાં નથી, તે “આસ્તિક” કહેવાય છે. અર્થાત્ જેના જીવનમાં ધર્મ હોય છે તેજ ઉપાસના કરે છે, જ્ઞાન મેળવે છે, ધ્યાનનિષ્ઠ બને છે અને બ્રહ્માનિષ્ઠા પ્રાપ્ત કરી મોક્ષ મેળવે છે.

નાસ્તિકનો અર્થ એ છે કે :- જે મનુષ્યના જીવનમાં અર્થ (ધન) અને કામ(સ્ત્રી - પુત્રાદિ) એજ બે મુખ્ય પુરૂષાર્થ રહેલા છે, પણ ધર્મ અને મોક્ષ પુરૂષાર્થ રહ્યાં નથી અગર અલ્પ પ્રમાણમાં રહ્યાં છે તે “નાસ્તિક કહેવાય છે.”

૨૮

શિષ્ય : અમેરિકન બાઈ મીસ મેયોએ “હિંદ માતા” નામના પુસ્તકમાં ભારત ઉપર અનેક આક્ષેપો મૂક્યા છે. વળી તેણી બેજ પુરૂષાર્થને માને છે. માટે પ્રાચીન સાથે સરખાવતાં અર્વાચીન માણસો ચારે પુરૂષાર્થો માટે શું માને છે, તે કહો.

ગુરુદેવ : અંગ્રેજી કેળવણીથી ઉછરેલા જુવાનોને આ પ્રશ્નના ઉત્તરો જોઈએ છે અને એના જો સંતોષકારક ઉત્તરો તેમને મળે તો હિંદની વિદ્યા ઉપર તેમને સદ્ભાવ બેસે એમ છે. આ પ્રશ્નોના ખુલાસા મેળવતા પહેલાં કેળવાયેલ સુધારકોએ નિષ્પક્ષ રીતે તુલના કરવી જોઈએ. પહેલાં એ સમજવાનું છે કે પશ્ચિમના દેશોમાં અર્થ અને કામ એ બેજ પુરૂષાર્થ મનાય છે, ધર્મ સામાન્ય રીતે જેટલો અર્થમાં જરૂરી હોય, તેટલોજ ઉપયોગી માનવામાં આવે છે, ત્યારે ભારતમાં ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ અને તેમાં પણ ધર્મ પ્રથમ પાળવાનો હોય છે. એ રીતે ભારતમાં ચાર પુરૂષાર્થો મેળવવાનું ધ્યેય છે.

અત્યારે અર્થ અને કામ, એ બે પુરૂષાર્થમાં પશ્ચિમના દેશો આગળ વધેલા છે પણ ધર્મ અને મોક્ષની તો તેમને કિંમત જ હોતી નથી. તદુપરાંત પશ્ચિમના માણસોની ઉંમર સરેરાશ પચાસ વર્ષની ગણાય છે, તેટલા વખતમાં ત્યાં બેજ પુરૂષાર્થ પૂરા કરવાના હોય છે. જ્યારે હિંદમાં સરેરાશ ઉંમર ત્રીસ વર્ષની ગણાય છે અને તેટલા વખતમાં અહીં ચાર પુરૂષાર્થ પૂરા કરવાના હોય છે. ઉપર બતાવેલ “હિંદ માતા”ના પુસ્તકમાં હિંદની કેટલીક ખામીઓ સાચી છે અને સુધારવા લાયક છે. મનુષ્યનાં ટૂંકા જીવનમાં ચાર પુરૂષાર્થ સિદ્ધ થાય એવી સમાજવ્યવસ્થા, રાજ્યવ્યવસ્થા અને ધર્મવ્યવસ્થા કરવાનું કામ અતિ કઠિન છે.

યુરોપમાં રાજ્યવ્યવસ્થા તો પોતાની છેજ. તે ઉપરાંત જો યુરોપની પેઠે બેજ પુરૂષાર્થ સિદ્ધ કરવાના હોત એટલે અર્થ અને કામથીજ મનુષ્યજીવનનું સાર્થક્ય થતું હોત તો તેવી વ્યવસ્થા આ દેશમાં થઈ હોત. પણ ચાર પુરૂષાર્થ મનુષ્યના ટૂંકા જીવનમાં

સિદ્ધ કરવા અને તે પણ ધર્મ અને મોક્ષ જેવા પુરૂષાર્થ કે જેને માટે અત્યંત આત્મબળની આવશ્યકતા હોય છે; તે મેળવીને સિદ્ધ કરવા, એ કામ કોઈ રીતે સહેલું નથી. એટલું તો સત્ય છે કે હિંદના ઋષિમુનીઓની શક્તિઓ, સિદ્ધિઓ અને આત્મ પ્રાબલ્યતા આજે ઘણી જ ઘટી ગઈ છે અને આપણામાં તે જોઈએ તેવી રીતે ઊતરી શકી નથી; પરંતુ તે સાથે નષ્ટ પણ થઈ નથી.

વળી વિદ્યા અને કળાનો સ્વભાવ પરસ્પર વિરુદ્ધ હોય છે. જ્યારે આત્મજ્ઞાન તરફ વધારે લક્ષ્ય રહે છે ત્યારે બહારના જીવનનો વિકાસ મંદ થાય છે અને જ્યારે બહારના જીવનમાં રસ લાગે છે ત્યારે આત્મજ્ઞાનમાં મંદ થવાય છે. આવી રચનામાં વિદ્યા અને કળા બન્ને સારાં રાખવા એટલે કે અંદરનું અને બહારનું જીવન, એમ બન્ને બરાબર રાખવા એ કામસહેલું નથી.

હાલના જમાનામાં જે દેશ અને મનુષ્ય પૈસાદાર હોય તે સુધરેલો મનાય છે. પૈસો મેળવવો તે એક પુરૂષાર્થ છે, પણ પૈસો મેળવવામાં જ મનુષ્યજીવન સમાપ્ત કરવું, તે તો એક પ્રકારનું જંગલીપણું છે અને તેથી પાપ ઉત્પન્ન થયા વગર રહેતું નથી. કેમકે અનેક ગરીબોને લૂંટ્યા સિવાય કોઈ પૈસાદાર થઈ શકતો નથી. પણ જેને ધર્મનું જ્ઞાન નથી તેને ગરીબોની હાયનો ભય શો? એવી રીતે કેળવાયેલ પ્રજા અધર્મથી પૈસા પેદા કરે તે આખી પૃથ્વી માટે ભારરૂપ છે. એટલું જ નહિ પણ મનુષ્ય-જીવનના ઉત્તમસ્વભાવને, પૈસો પેદા કરવાની ધગશ વિકાસ પામવા દેતી નથી. એ પૈસાદારને પૂછો કે તેમણે જે પુરૂષાર્થ કર્યો છે તેનાથી કેટલો સંતોષ મળ્યો છે? અથવા તેના પુરૂષાર્થમાં કંઈ ખામી છે? અથવા તેને કોઈ નવો પુરૂષાર્થ કરવાની જરૂર લાગે છે? તેનાં મજૂરોનાં જીવન જીઓ, મુત્સદીઓના કારસ્તાન જીઓ. ડગલે પગલે પાપ, પ્રપંચ, દગા, કપટ, વિશ્વાસઘાત અને લડાઈઓ કરી, મિલકતો અને પૈસા ગમે તે રીતે પડાવી રહેલા હશે. આ ક્યા પ્રકારની વિદ્યા અને કેવો પુરૂષાર્થ? આ પુરૂષાર્થની અને તેના પરિણામની હિંદના મહાનપુરૂષોને ખબર હોવાથી પ્રાચીન ઋષિમુનીઓએ જ્યારે યુરોપ જંગલી દશામાં હતું અને જે વખતે ત્યાં એક પણ પુરૂષાર્થ ન હતો, તે વખતે હિંદમાં ચાર પુરૂષાર્થ પ્રચારમાં હતાં. તેમાં તે ચારે પુરૂષાર્થમાં મોક્ષ જ શ્રેષ્ઠમાં શ્રેષ્ઠ પુરૂષાર્થ છે, એમ મહાપુરૂષોએ નક્કી કર્યું હતું. સમાજ વ્યવસ્થા અને રાજ્ય વ્યવસ્થા પણ ધર્મનો સ્થંભ મૂળમાં નાંખીને, ધર્મ અને મોક્ષના જ હેતુથી કરી હતી. તેથી જ ધર્મથી અર્થ અને કામસિદ્ધ કરવા માટે ધર્મને હંમેશા આગળ

રાખવામાં આવેલ હતો. તે વખતે જો અર્થ અને કામમુખ્ય પુરૂષાર્થ તરીકે મનાયા હોત તો કદાચ હિન્દુસ્તાનનું લશ્કર અને હિંદુસ્તાનના મહારથીઓએ પરદેશો કબજે કરી લીધા હોત. પણ તે વખતે બધા પુરૂષાર્થની તુલાનામાં ધર્મ અને મોક્ષ કરતાં અર્થ અને કામઘણા હલકા ગણવામાં આવ્યા હતા. તેથી જ જ્ઞાતિની વ્યવસ્થામાં પણ પહેલાં બ્રાહ્મણ, પછી ક્ષત્રિય, પછી વૈશ્ય અને પછી શુદ્ર, એમ પુરૂષાર્થ પ્રમાણે ભાગ પાડવામાં આવ્યા હતા.

પરદેશોમાં અર્થ કહેતાં પૈસાની પ્રાપ્તિ કરવાની અનેક નીતિરીતિ છે. પણ શરીરને દમન કરી, મનોવેગને અટકાવી, વૈભવોનો ત્યાગ કરી, અર્થ અને કામથી થતી તમામ અનીતિઓ ત્યાગી દઈ, સમાન વૃત્તિથી ધર્મપરાયણ જીવન ગાળવું અને તેમાં આત્માભિમુખ થઈ મોક્ષની પ્રાપ્તિ કરવી તે પરદેશીઓના સ્વપ્નમાં પણ નથી, કદાચ વાતોમાં હશે ! ક્યું જીવન સાચું અને કઈ વિદ્યા સારી, એ સમજતા પહેલાં મનુષ્ય માત્રનો સ્વભાવ સમજવાની ખાસ આવશ્યકતા છે. મનુષ્યના સ્વભાવમાં દેહોદ્ધારા કુદરતી રીતે વાસના રહેલી હોય છે. તે વાસનાની તૃપ્તિ માટે સ્ત્રી, પુત્ર વિગેરેની જરૂર છે અને તે માટે “કામ” નામનો પુરૂષાર્થ સાધવાની કુદરતી વૃત્તિ હોય છે. એટલે પત્થર જેવું આળસુ જીવન ગાળવા કરતાં સ્ત્રી ભોગવી ચંચલ અને વિલાસી (વિષયી) જીવન કરવું, એ તે દેશોને વધારે પ્રિય લાગે છે. જીવન સુખકારક થાય અને એશઆરામભોગવાય તેટલા માટે અર્થ એટલે ધનપ્રાપ્તિની માણસને ખાસ જરૂર છે. તેથી તે અર્થ પુરૂષાર્થ પણ જરૂરી છે. ઊંડી દ્રષ્ટીએ નિષ્પક્ષપાતપણે જોવા જતાં ભલે તન તથા ધનથી તેઓ સુખી હોય, પરંતુ મનથી તો દયાજનક દુઃખી હોય છે. તેમને શાંતિથી નહીં ઊંઘ આવતી હોય કે ન હોય તેમના અંતરાત્માને પ્રસન્નતા. ભલે શરીરને મોજ ભોગવવા મોટરમાં ફેરવે, આનંદનાં સ્થળોએ જાય, ઉપરથી હસે, બોલે, નાચે પણ તેમના અંતરાત્મામાં અગ્નિ કરતાં અધિક દુઃખરૂપ ચિંતા અને ભયરૂપ ભડકો બળી રહેલો હોય છે. માટે શરીર અને ઈન્દ્રિયો કરતાં મનુષ્યને માટે મોટામાં મોટું સુખનું સાધન મન છે. અને તે મનને પવિત્ર, સંતુષ્ટ, નિર્લોભ અને નિર્મોહ રાખવા માટે “ધર્મ” નામના ત્રીજા પુરૂષાર્થની જરૂર છે.

જો “ધર્મ” પુરૂષાર્થ આવે તોજ દૈહિક, માનસિક અને આત્મિક ફરજો બજાવી શકાય, ચિત્ત શુદ્ધિ કરી શકાય, સંતોષ શાંતિ અને આનંદ પ્રાપ્ત કરી શકાય, મનને

અંકુશમાં રાખી મન વડે શરીર તથા ઈન્દ્રિયોને કાબુમાં લઈ પાપ, પ્રપંચોથી ધન મેળવવાની વૃત્તિઓને પણ ત્યાગી શકાય અને પોતાનો સ્વાર્થ ત્યજી, બીજાના કલ્યાણ કરવા શુભ કર્મો કરી શકાય. તે અમૂલ્ય લાભો અને સુખ, “કામ” અને “અર્થ”થી પ્રાપ્ત થતાં નથી, પરંતુ “ધર્મ” પુરૂષાર્થથી જ થઈ શકે છે. “ધર્મ” પુરૂષાર્થથી “મોક્ષ” પુરૂષાર્થ સિદ્ધ થાય છે.

ધાર્મિક મનુષ્યને “અર્થ” અને “કામ” થી “ધર્મ” શ્રેષ્ઠ છે એમ જણાય છે. કેમકે “ધર્મ” હોય તો જ સુખ ભોગવાય છે, ધન પણ “ધર્મ”થી ટકી શકે છે અને શરીર પણ ધર્મપરાયણ વર્તવાથી સુખી રહી શકે છે. જો ધર્મ ગયો તો શરીરના સુખો, ધનના સુખો, ઈન્દ્રિયોના અને શરીરના આનંદ અલ્પ સમયમાં નષ્ટ થઈ જતાં વાર લાગતી નથી. તેથી જ મહાન પુરૂષોએ કહ્યું છે કે “ધર્મ” થી “અર્થ” અને “કામ” બન્ને સિદ્ધ થાય છે. એવી વિદ્યા આ દેશમાં આગળના વખતથી જ ઋષિમુનીઓ તરફથી આપવામાં આવી હતી. આ ત્રણ પુરૂષાર્થના ફળ શરીર, શરીરના સંબંધીઓ અને મનને સુખ આપે છે, પણ તે સુખ કાયમરહી શકતું નથી; તેથી તે ઉપરાંત કોઈ શ્રેષ્ઠ પુરૂષાર્થ હોવો જોઈએ.

મનુષ્યની માત્રની અંદર મન ઉપરાંત તેનો આત્મા છે કે જેને લીધે તે હલનચલન કરી શકે છે, સમજી શકે છે, વિચાર કરી શકે છે અને સર્વ વસ્તુનો સારાસાર જાણી શકે છે. જે દેહનો મોડો વહેલો નાશ થવાનો છે. તેને સુખ આપવાથી ફાયદો શું? માટે જે સુખ અને આનંદ આપવાનો છે તે આત્માને જ આપવાનો છે. કેમકે આત્મા અજર, અમર કે કોઈ પ્રકારે નાશ ન પામે તેવો અવિનાશી છે. તેને જો પોતાના મૂળરૂપ પરમાત્મસુખ કે જે નિરપેક્ષ, સ્વતંત્ર અને અખૂટ છે, તે મળે નહિં ત્યાં સુધી પ્રથમના ત્રણ પુરૂષાર્થનું ફળ દુઃખરૂપ મનાય છે.

તેથી ધર્મ પુરૂષાર્થ વડે “મોક્ષ” નામના ચોથા પુરૂષાર્થને મેળવવાની મનુષ્યની પહેલી ફરજ છે, એમનક્કી થયું. મોક્ષ સુખ અખંડ, અવિચળ, અવિનાશી અને સર્વદા કાયમરહેનારું છે. અને તેને મેળવ્યા પછી તેનાથી બીજું શ્રેષ્ઠ કંઈ જ મેળવવાનું રહેતું નથી. “મોક્ષ”ને મેળવ્યા પછી આત્માને ફરી જન્મમરણના ફેરામાં કે દેહાદિ દુઃખોમાં તથા હર્ષ-શોકના કે સ્ત્રી-પુરૂષના કે કોઈ પ્રકારના ઈંદામાં ફસાઈ જગતમાં આવવું પડતું નથી; તેથી હિંદની દ્રષ્ટિએ તે ઉત્તમમાં પુરૂષાર્થ છે.

“મોક્ષ” એટલે આત્મિક વિશાળ જીવન, આત્મિક વિશાળ જ્ઞાન, આત્મિક

અમોઘશક્તિ, નિત્ય આત્મિક અખૂટ આનંદ, તેવો આનંદ મનુષ્ય માત્રે આત્મિક જીવનદ્વારા મોક્ષપ્રાપ્તિથી મેળવવો તે દરેક મનુષ્યની ફરજ છે. પશ્ચિમના દેશોની દ્રષ્ટિએ “મોક્ષ” માટે પુરૂષાર્થ કરવો તે આણસુ માણસનું કર્તવ્ય મનાય છે, પણ તે ઉઘાડી અજ્ઞાનતા છે.

ચક્રવર્તી રાજા અશોકે પણ “ધર્મ” “અર્થ” અને “કામ” ત્રણે પુરૂષાર્થ સાધ્યા પછી તેની તુલના કરી ત્યારે શારીરિક સુખ, પુત્ર-પત્નીનું સુખ, મિત્રાદિનું સુખ, ધનનું સુખ, રાજ્યનું સુખ, એ તમામસુખમાં ભયંકર દુઃખ દેખાઈ, કદાચ સુખ હોય તો પણ તે સુખ મોક્ષસુખ આગળ તુચ્છ લાગ્યું; તેથી તેણે “મોક્ષ” માટે પુરૂષાર્થ શરૂ કર્યો.

“અર્થપ્રાપ્તિ” અને “કામતૃપ્તિ”માં જેટલી બુદ્ધિ, જેટલી હિંમત અને સાહસ વિગેરે જોઈએ છે, તે કરતાં ધર્મવૃત્તિ અને મોક્ષસિદ્ધિમાં સેંકડોગણી વધારે બુદ્ધિ, વધારે હિંમત, વધારે ત્યાગ વધારે સહનશીલતા અને વધારે સાહસ જોઈએ છે. અર્થપ્રાપ્તિ અને કામતૃપ્તિમાં જે અક્કલ હોય, તે તમામઅવળામાર્ગે વપરાતી હોઈ અસત્યયુક્ત, પાપ, પ્રપંચ, દગા, કપટ અને વિશ્વાસઘાતોથી ભરપુર હોય છે. માટે ધર્મથી તદ્દન વિરૂદ્ધ અને પાપ કરાવનારી ચાલાકીઓ, તે કંઈ વિદ્યા કે કળા ન કહેવાય. છતાં ભલે કદાચ તેમકહેવાતી હોય તોપણ તે “કામ” પુરૂષાર્થ પશુઓના જેવો જ ગણાય અને વધારામાં માત્ર અર્થપ્રાપ્તિ. પણ તે અર્થપ્રાપ્તિ કરોડાધિપતિઓની પાસે ક્યાં સુધી ટકી રહે છે, અને તેને ક્યાં સુધી સુખ આપી શકે છે, તે ભાવિના હાથનો સવાલ છે.

પણ આંતરદ્રષ્ટિએ તો ધર્મ સિવાય ધન ટકી શકતું નથી અને તે દુઃખજ ઉત્પન્ન કરે છે. હવે ઊંડી દ્રષ્ટિએ જુઓ કે :- આપણો હિંદુસ્તાન દેશ “ધર્મ” અને “મોક્ષ” જેવા ઉત્તમપુરૂષાર્થ કરવા જેવી સમાજ વ્યવસ્થા કરી શક્યો છે તેને જંગલી કહેનાર માણસને કેવા સમજવા ? તેમણે સમજવું જોઈએ કે દેહમાંથી આત્મા નીકળી ગયા પછી દેહ જડમાત્ર થઈને પડી રહે છે, મનુષ્યનું ઉત્તમતત્ત્વ આત્મા છે, તે શરીરના મૂળરૂપ છે અને શરીર તેનાથી ઘણુંજ નીચું સાધન છે; ઉત્તમતત્ત્વનું સુખ ઉત્તમ જ હોય છે, અને ઉત્તમસુખ પ્રાપ્ત કરવાનો પુરૂષાર્થ પણ ઉત્તમ જ ગણાય.

(વધુ આવતાં અંકે)

આત્મિક શક્તિ નિર્ભળ બનવાનું કારણ

કળિયુગ મનુષ્યની બુદ્ધિ ફેરવે છે એમસમજવાનું નથી, પરંતુ મનુષ્યોના કર્મ જ તામસીવૃત્તિના અને તામસી સુખ, સમૃદ્ધિ માટેના હોય છે. એટલે ધન ધામાદિના સુખની અભિલાષાઓ મનુષ્યો (વાસના ત્યાગ કરવાને બદલે) વાસનામાં તદ્રુપ થઈને પરાણે ગમે તેમ કરીને પણ તેને મેળવવાની ઈચ્છાવાળા હોય છે, તેથી સદ્બુદ્ધિનો લોપ થઈ જાય છે અને ક્રુબુદ્ધિનું પ્રબળ વધી જાય છે. એટલે બીજને જેમ શેકીને વાવે, અગર વાવ્યા પછી તેના ઉપર અગ્નિ સળગાવે તેથી જેમ બીજ ઉગી શકે નહિ, તેમ નિર્વાસના કર્મનો આશ્રય ત્યજી દઈને, તામસી વૃત્તિયુક્ત તથા વાસનાયુક્ત કર્મ કરવાથી સર્વ કર્મના ફળરૂપ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થતી નથી, અને થોડી ઘણી જે કંઈ પ્રાપ્ત થયેલી હોય છે, તે પણ નષ્ટ થઈ જાય છે અને જ્યારે તે નષ્ટ થાય છે ત્યારે પોતાનું મનોબળ, આત્મિકશક્તિ, આત્માનો પરમાત્મા પ્રત્યેનો શુદ્ધ નિર્ભળ પ્રેમ, તે તમામ નિર્ભળ નિસ્તેજ અને જ્ઞાનમાર્ગના આશ્રયરહિત હોવાથી, પાંગળા જેવા બની જાય છે, એટલે જેમ આરસી પર તેલ લગાડવાથી તેમાં મુખ જોઈ શકાતું નથી તેમ આત્માના શુદ્ધ જ્ઞાન તત્ત્વ પર તામસી મોહાંધતાનું તેલ લાગવાથી આત્મતત્ત્વ નિર્ભળ બની જાય છે અને આત્માનો શુદ્ધ જ્ઞાનવાહક પ્રકાશ આગળ વધી શક્તો નથી જેમ સર્પનો મણી સર્પને પ્રકાશ આપે છે, તેમ આત્મજ્યોતિ આત્માના સત્યજ્ઞાનનો આત્માને પ્રકાશ આપે છે, પણ જ્યારે તે આત્મા પરમાત્મા તરફની વૃત્તિ અને પ્રેમ ઓછો કરે છે ત્યારે આત્માને જે પ્રકાશ પરમાત્માની ગતિ દ્વારા મળતો હોય છે તે બંધ થઈ જાય છે. એટલે આત્માની પ્રકાશિત ગતિ (ચાર્જીંગ ન થતી બેટરીની માફક) ઓછી થઈ જાય છે, એટલે આત્માને જ્ઞાનનો શુદ્ધ અવાજ અને પ્રકાશ ન મળવાથી આત્મા અવનતિના માર્ગ પર ઉતરે છે, અગર તો પ્રથમના જેવી શક્તિ ઉત્તમ ધ્યાન પ્રવિત્રવૃત્તિ, આત્મસત્તા મેળવવા માટે મન અંકુશ વિનાનું જ્યાં ફાવે ત્યાં જનારૂં થઈ ગયેલું હોવાથી હવે તેને શી રીતે વશ કરવું ? તે માટે જ્યાં ત્યાં ફાફા મારે છે, પરંતુ નથી સમજતો કે જેમ બેટરી ચાર્જ થયેલી ન હોય ત્યાં લાઈટ શી રીતે થાય ? શરીરમાં શક્તિના હોય ત્યાં શરીરમાં થયેલા અનેક રોગો શી રીતે દૂર થાય ? તેમ આત્મા જ નિર્ભળ થઈ ગયો હોય અને આત્માને તેનો જ્ઞાન, ધ્યાન, સત્સંગનો ઉત્તમ ખોરાક મળતો ન હોય ત્યાં મનોવેગ શી રીતે કાબુમાં રાખી શકે ? અને સ્થિર મન જ્યાં સુધી ન થાય ત્યાં સુધી સારૂ ધ્યાન શી રીતે કરી શકાય ?

માટે આત્માને જ્ઞાન, સત્સંગ, સમાગમ, પવિત્ર પુરૂષોનો સહેવાસ શુદ્ધ ચારિત્ર રાખવાની કાળજી, સદ્જ્ઞાનના પુસ્તકોનો અભ્યાસ, દરરોજ અગર વધુમાં વધુ અઠવાડિયે એકવાર તો સમાગમ અવશ્ય રાખવો જ જોઈએ.

“જ્ઞાન, ધ્યાન અને શ્રદ્ધા ત્રણે એકત્ર થાય તેનું નામ “ભક્તિ” છે. ભક્તિનું સ્વરૂપ એ છે કે :- પ્રભુના ગુણ સાંભળતા જ જેના મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત ઈત્યાદિની ગતિ પ્રભુ તરફ એક અવિચ્છિન્ન (અખંડ યા સતત) પ્રવાહ તરીકે વહેવા લાગે એટલે જેમ અનેક પર્વતોને ભેદી ગંગાજીનો પ્રવાહ સમુદ્ર તરફ વહ્યો જાય છે, તેમ સંસારના અનેક વિઘ્નો ભેદીને મન, બુદ્ધિ આદિની ગતિ ભગવાનમાં તલ્લીન થઈ વહેવા લાગે છે. એ “ભક્તિનું સ્વરૂપ” છે અને જ્યારે તે તન, મન અને સર્વ ભાવનાઓ પ્રભુ તરફ વહેવા લાગતાં આત્મા પણ પ્રભુમાં જ તન્મય થવા તત્પર થાય અને પ્રભુ ચરણ-શરણમાં આત્માની પરમશાંતિ માંની અનંત પ્રેમના પ્રવાહથી વહેતો આત્મા, ઈર્લ્લિયો, મન આદિના વેગ સાહિત પોતાના દેહને છોડી દે અને આત્મસમર્પણ કરે તે સર્વોત્કૃષ્ટ “ભક્તિનું સ્વરૂપ” છે.”

વર્ષ-૧૧, અંક-૩, સંવત ૨૦૭૧ ચૈત્ર સુદ-૮, શુક્રવાર ૨૭-૦૩-૨૦૧૫

માલિક, મુદ્રક/પ્રકાશક અને તંત્રી : જયવર્ધન રમુજીલાલ વ્યાસ
વલ્લભવાડી રામભાગ, મણીનગર, અમદાવાદ-૩૮૦૦૦૮.
દ્વારા તા. ૨૭-૦૩-૨૦૧૫ના રોજ પ્રસિધ્ધ કર્યું.
ચેતવણી કાર્યાલય : વલ્લભવાડી, રામભાગ, મણીનગર, અમદાવાદ-૩૮૦૦૦૮.
મુદ્રણ સ્થળ : ભવાની ઓફસેટ, ૩/૨૦, કેલાસ એસ્ટેટ, ઓઢવ, અમદાવાદ-૩૮૨૪૧૫.